

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Herlevend nationalisme: Confrontatie met een oude uitdaging

Staaden, A. van

Citation

Staaden, A. van. (1968). Boekbespreking van: Herlevend nationalisme: Confrontatie met een oude uitdaging. *Acta Politica*, 3: 1967/1968(4), 367-368. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451059>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451059>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Erin vermeld vindt men de uitslagen van 'nationale wetgevende verkiezingen' gehouden tussen 1957 en 1959 in de landen aangesloten bij de Westeuropese Unie, dus de Beneluxlanden, Frankrijk, de Bondsrepubliek, Italië en het Verenigd Koninkrijk. De uitslagen zijn op twee manieren gerapporteerd: in de vorm van tabellen en van kaarten. Binnen elke staat werden onderverdelingen gemaakt in eenheden, die in grootte tussen de 'gemeente' en de 'provincie' inliggen (en daarmee onderscheidt dit bronnenboek zich van andere, waar men helaas nooit regionaal binnen staten uitgesplitste gegevens in aantreft). Voor alle onderzochte landen werd de uitslag in dergelijke eenheden gegeven behalve voor Italië waar ze door aaneenvoeging van gemeenten geconstrueerd moesten worden. Hierdoor werd een zekere normalisering van de basiseenheden in de omvang qua aantal kiezers verkregen. Als argument voor deze normalisering wordt onder andere aangevoerd dat het voor de kartograaf belangrijk is om over qua oppervlak niet al te uiteenlopende basiseenheden te beschikken. Een gelijk aantal kiezers garandeert echter — dat is duidelijk — nog geen gelijk oppervlak. Daardoor komt de kartografische weergave van deze verkiezingsresultaten toch in moeilijkheden, die door tal van inzetten moeten worden opgelost.

Terwille van de overzichtelijkheid zijn alle partijen, die in één van de zeven landen aan de verkiezingen hebben deelgenomen, in twaalf klassen onderverdeeld. Hoewel de inhoud van de meeste van die klassen wel overeenkomt met wat de leek ook al gedacht had, mist men toch node een verantwoording van deze klassificatie: de criteria op grond waarvan de indeling tot stand kwam, zijn niet vermeld.

Het blijkt dat communistische, links-socialistische en socialistische (sociaal-democratische) partijen 'complementair' genoemd kunnen worden. Inleider Prof. De Meyer leidt dat af uit het feit dat in alle zeven landen het totale uitgebrachte percentage stemmen niet teveel van het gemiddelde van 38,4% afwijkt. Een duidelijke omschrijving van het begrip 'complementariteit' ontbreekt. Het zal moeten betekenen dat gemiddeld zo'n 40% van het electoraat in de onderzochte landen gepredisponerd is op de 'linkse' partijen te stemmen.

Een dergelijke opvatting berust op minstens twee veronderstellingen die niet zonder meer geaccepteerd kunnen worden. Ten eerste zou aannemelijk moeten worden gemaakt dat het electoraat in alle zeven landen een gelijksoortig patroon van politieke oriëntaties vertoont (Almond & Verba's studie *The Civic Culture*, waarin onder andere de politieke systemen van het Verenigd Koninkrijk, de Bondsrepubliek en Italië met elkaar worden vergeleken, steunt een dergelijke opvatting niet). Ten tweede zouden de 'linkse' partijen uit een vrijwel gesloten kiezersmarkt moeten rekruteren (als het recente verkiezingsonderzoek in Nederland iets heeft aangetoond, is het wel dat de stromen van voorkeur veranderende kiezers een veel ingewikkelder patroon vormen dan deze opvatting suggereert). Dezelfde voorbehouden gelden voor het samenvoegen en complementair verklaren van stemmen op de christen-democraten, de Britse conservatieven, de Franse gaullisten en de rechtse partijen. Om dergelijke stellingen enigermate te onderheien zou men minstens over enige verkiezingsuitslagen moeten beschikken. Verschuivingen in de totalen van linkse resp. rechtse stemmen in alle landen zouden dan parallel moeten lopen.

In een aantal kaarten is voor enkele klassen de regionale verspreiding van de stemmen aangegeven. De omvang van de steun voor de desbetreffende klasse is in één van tien schakeringen (die elk 10% van het electoraat in het betreffende gebied aanduiden) ondergebracht. Relatief zwak gesteunde partijen zoals de Liberalen die bijna nergens meer dan 10% van de stemmen voor zich winnen, worden op die manier volslagen zinloos gekarteerd: hetzij wit (geen stemmen), hetzij 0-10% (vaag blauw). Ook de andere kaarten zijn echter moeilijk te lezen.

Alleen de echte bolwerken en de streken waar men totaal verstoken is van steun, haalt men er wel uit. Het is niet duidelijk waarom de linkerzijde bestaande uit communisten, links-socialisten en democratisch-socialisten in de inleiding van Prof. De Meyer als één geheel wordt gepresenteerd en er vervolgens twee kaarten worden gepresenteerd: één voor de communisten en één voor de twee soorten socialistische partijen samen.

Prof. Bruggmans, die het tekstgedeelte besluit met enkele suggesties voor verder onderzoek, besteedt daarbij veel aandacht aan de mogelijke relevantie van dergelijk materiaal voor vraagstukken van Europese integratie. Onbegrijpelijk is in dat verband zijn suggestie om door kartografische analyse aan het licht te brengen of en in welke mate de aanhang van partijen verdeeld is in Europese kwesties. Het is niet in te zien hoe een kaart daarbij kan helpen.

Trouwens, in dit hele boek is de rol van de kaarten niet zo duidelijk. De kaarten spreken niet. En dat is nauwelijks verwonderlijk want in het algemeen gaat de kaart pas spreken wanneer zijn auteur wat te vertellen heeft. De auteurs van dit boek willen echter niet zoveel vertellen. Ze willen alleen materiaal aandragen opdat de lezer zelf verder studere.

Een kaart spreekt niet dan bij uitzondering voor zichzelf. Kaarten bewijzen niets, ze illustreren een betoog, ondersteunen het, kunnen mogelijk iemand op een idee brengen. Hier gebeurt dat allemaal niet. Wie een probleem wil oplossen, zal dat zelf moeten formuleren en zich vooral met het tabellenwerk in dit boek moeten bezig houden. Eén suggestie doen de auteurs door een gedeelte van een bevolkingsdichtheidskaartje in transparant bij te voegen. Men kan het op één van de andere kaarten leggen en zo dient men dan, naar wij aannemen, een indruk te krijgen van de samenhang tussen bevolkingsdichtheid en steun aan bepaalde typen partijen. Wij hebben er niet veel baat bij gevonden en blijven de voorkeur aan de tabellen geven. De energie, besteed aan de kaarten, had kortom b.v. beter gestoken kunnen worden in de verzameling van vergelijkbare gegevens over meerdere verkiezingen.

H. van der Wusten

COUWENBERG, S. W., *Herlevend nationalisme*. Confrontatie met een oude uitdaging. Bilthoven (Nelissen), 1967. —79 p. f 5,90.

Met bovengenoemd werkje heeft de produktieve Dr. S. W. Couwenberg (adjunct-directeur van het Oost-West Instituut en redacteur van het maandblad *Oost-West*) een bijdrage willen leveren tot de bestudering van de ontstaans- en bestaansvoorwaarden van het nationalisme. Een onderwerp, waaraan volgens de auteur, vooral in de vaderlandse politiek-wetenschappelijke literatuur, onvoldoende aandacht is besteed.

In het eerste hoofdstuk wordt de vrij recente herleving van het politieke nationalisme in de wereld gesignaleerd; voorts wordt hier een bevredigende definitie van dit begrip gegeven: 'het cultiveren en accentueren van de natie en/of van de nationale staat als hoogste politieke waarde'. De (cultuur)historische terugblik, welke in het tweede hoofdstuk wordt ondernomen, is Couwenberg stellig toevertrouwd. Daarom is de omissie van een binnen het Duitse kader toch voor de hand liggende figuur als Hegel des te opmerkelijker.

Op een uit analytisch oogpunt verdienstelijke wijze worden tegen de historische achtergrond achtereenvolgens de begrippen 'liberaal nationalisme', 'egocentrisch nationalisme' en 'totalitair nationalisme' (fascisme) ontwikkeld. Maar tegelijkertijd laat de schrijver zich tot de o.i. aanvechtbare uitspraak verleiden, dat het liberalisme als maatschappelijk stelsel in sterke mate de ontwikkeling van het ego-

centrisch nationalisme in al zijn gradaties van een meer defensief (gematigd) naar een expansionistisch (imperialistisch) tot zelfs een totalitair nationalisme, zou hebben bevorderd. De hier gevolgde argumentatie is niet overtuigend genoeg.

Over het nationalisme in de derde wereld gaat het volgende hoofdstuk. Er wordt gewezen op het feit, dat dit nationalisme veeleer door afwijzing (van het imperialisme) dan door zelfbevestiging is gekenmerkt. Couwenberg waardeert het door de jonge landen beleden neutralisme niet negatief. Hij trekt zelfs de dubieuze parallel tussen dit neutralisme en het langdurig volgehouden isolationisme van de jonge Amerikaanse staat. Dubieus, omdat het neutralisme in de ex-koloniale gebieden althans de pretentie heeft 'positief' te zijn, m.a.w. niet een zich afwenden van het politieke wereldtoneel voorstaat. Trouwens, op meer plaatsen worden geforceerde en daardoor incorrecte historische vergelijkingen gemaakt.

Een nadere beschouwing over het na-oorlogse nationalisme in de oude(re) staten treft men in het vierde hoofdstuk aan. Niet alleen de Franse president, doch b.v. ook Johnson's 'Great Society'-aspiraties worden als symptomen van dit fenomeen gezien. Met betrekking tot de Westduitse NPD wordt voorbijgegaan aan het relevante feit, dat deze partij, naast de voor een dergelijke exponent welhaast 'klassieke' steun van kiezers uit midden- en boerenstand, evenzeer aantrekkingskracht blijkt uit te oefenen op bepaalde categorieën arbeiders. Temeer daar momenteel ook in andere landen niet weinigen onder de arbeiders ontvankelijk zijn voor nationalistische sentimenten.

Na een verhelderende uitweiding over het vraagstuk van nationaliteit en supranationaliteit in Oost en West, volgt het minst geslaagde gedeelte, dat handelt over Nederland en het zojuist aangeduide vraagstuk en over bestaan en bestaansredenen der nationale cultuur. De auteur berijdt hier met verve een aantal van zijn voor ingewijden niet onbekende stokpaarden, die slechts ten dele met zijn oorspronkelijke probleemstelling verband houden. Een ieder zij zijn hobbies gegund, maar hoe is een pleidooi voor de 'ontwikkeling van een positieve nationale idee' te rijmen met het wetenschappelijk bestuderen van ontstaans- en bestaansvoorwaarden van het nationalisme?

Het is jammer, dat zodoende afbreuk wordt gedaan aan een overigens lezenswaard, zij het door het korte bestek wat oppervlakkig, geschrift, waarin Couwenberg andermaal van een grote belezenheid getuigt.

A. van Staaden

STUDENT POLITICS. — Ed. by Seymour Martin Lipset. New York (Basic Books), 1967. —403 p. \$ 8.95.

LAMMERS, C. J., *Studentenvakbeweging en universitaire democratie*. Amsterdam (Noord-Holl. Uitg. Maatsch.), 1968. —74 p.

Kort achter elkaar is in de afgelopen winter een drietal boekwerken verschenen, dat de vraag, waarom toch studenten aller landen zich hebben verenigd in een houding van politiek protest, uit de sfeer van de speculatie tracht te halen. *Daedalus*, tijdschrift van de American Academy of Arts and Sciences, wijdde er zijn winter 1968-nummer aan; S. M. Lipset verzorgde voor Basic Books (New York/Londen) de uitgave van de bundel *Student Politics*; en in eigen land gaf de Sociaal-Wetenschappelijke Raad van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen van prof. dr. C. J. Lammers uit: *Studentenvakbeweging en universitaire democratie*.

Het meest waardevol in de bundel *Student Politics* is het eerste hoofdstuk, waarin Lipset op basis van reeds bekende gegevens over politiek activisme onder de studentenpopulatie van vele landen tot een aantal interessante hypothesen komt en

de nadruk legt op de noodzaak, dat de waarde ervan nader onderzocht zal worden. Bruikbaar zijn dan ook vooral die hoofdstukken in de bundel, waarin met dat onderzoek een begin wordt gemaakt. Soares draagt nadere gegevens aan ter adstructie van het verband tussen politiek radicalisme in het algemeen en politieke participatie. Metta Spencer brengt verslag uit van een onderzoek in India naar de invloed van respectievelijk persoonlijkheidskenmerken, sociale herkomst en faculteit op het links activisme bij de studenten; haar conclusie: 'Persoonlijkheidskenmerken, sociale herkomst en faculteit waren onafhankelijk van belang voor de ontwikkeling van politiek gedrag bij Indiase studenten. De invloed van de faculteit is niet terug te voeren op een differentiële rekrutering van psychologisch of demografisch voor zulk gedrag voorbestemde studenten. Zeer waarschijnlijk is socialisatie-op-voorhand voor verschillende sociale statusniveaus en verschillende typen van cognitief gedrag verantwoordelijk voor de verschillen, die studenten van diverse faculteiten aan de dag legden wat betreft protest tegen of berusting in hun politieke omstandigheden.' Ook de bijdragen van Nasatir (over Argentinië) en Glazer (over Chili) bevatten interessant onderzoeksmateriaal. Ongewild vestigt Nasatir de aandacht op de mogelijkheid van fundamentele verschillen per land in de oorzaken van het studentenactivisme, als hij tot een conclusie komt, die strijdig lijkt met die van Myron Glazer in diens *Daedalus*-artikel. Nasatir: de politieke interesse daalt met het aantal studiejaren; Glazer: voorkeur voor politiek activisme neemt toe met het aantal studiejaren.

Het gehalte van de hoofdstukken met een meer historisch-descriptief karakter is sterk afhankelijk van het niveau der auteurs. Lipset en Altbach geven een belangwekkende analyse van studentenpolitiek en hoger onderwijs in de Verenigde Staten, maar beschouwingen als die van Jean-Pierre Worms over de geschiedenis van de Franse studentenbeweging zijn te oppervlakkig om opname in een dergelijke bundel te rechtvaardigen.

Voor de Nederlandse verhoudingen heeft C. J. Lammers op basis van het zeer beperkte beschikbare cijfer- en onderzoeksmateriaal een zeer interessante beschouwing geschreven over de opkomst van de studentenvakbeweging (in ruime zin, dat wil zeggen met inbegrip van de door toedoen van de SVB hervormde NSR). Zijn thema is daarbij de treffende parallellie met de opkomst van de arbeidersbeweging. Rond 1960 was voor de Nederlandse studentenmaatschappij voldaan aan de sociale voorwaarden voor het ontstaan van een toestandsklasse (bij Marx luidt de term: Klasse an sich). Door het optreden van de SVB, die door aan te sluiten bij de sluimerende gevoelens, wensen en ideeën van de leden der toestandsklasse, kristalliseringspunt werd voor de bewustwording der studentenklasse, ontstond een mentaliteitsklasse (Klasse für sich). Zijn parallel verder doortrekkend vergelijkt hij de invloed, die de arbeidersvakbeweging heeft en kan hebben op de democratisering van het bedrijfsleven met die welke de studentenvakbeweging kan hebben op de universitaire democratie. Bij gebrek aan feitelijke gegevens wordt zijn beschouwing in dit stadium wat speculatief van aard, zoals trouwens ook het geval is, waar hij de structuur van SVB en NSA (Nederlands Studenten Akkoord) met elkaar gaat vergelijken.

Het summier karakter van de feitelijke gegevens, die Lammers ten grondslag kon leggen aan zijn beschouwingen, impliceert een pleidooi voor nader sociologisch onderzoek van het terrein. Lammers kon gebruik maken van enquêtes onder Leidse en Amsterdamse studenten in de sociale wetenschappen uit 1963 en 1964, maar moest zich voor meer recente gegevens (van groot belang gezien de snelle fluctuaties in de actieve studentenpopulatie) behelpen met een eigen enquête onder 90 sociologie-studenten, die in 1967 een congres bezochten. Zijn belangwekkende inleiding tot de problematiek op het gebied der studentenpolitiek verdient prikkel tot nader onderzoek te zijn.

J. Th. Jansen van Galen